

valkokankaalla. Suomalaisen miehen myyttinen fantasia. Sosiologia 17 (1980): 4, 257—270

Forslund, Ritva & Mäkinen, Anneli: Olen naimaton nainen. Espoo 1980

Foucault, Michel: Nautintojen käyttö ja minätekniikat. Tiede & edistys 9 (1984): 4, 248—261

Haavio-Mannila, Elina: Suomalainen nainen ja mies. Porvoo 1968

Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. Juva 1984

Helminen, Seppo & Hurri, Merja (toim.): Miehen mallit. Helsinki 1985

Jallinoja, Riitta: Rakkauden kolmet kasvot. Tiede & edistys 9 (1984): 2, 105—115

Kontula, Osmo: Helsingin yliopiston opiskelijoiden sukupuolimoraali. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitos, 1984

Kortteinen, Matti: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki 1982

Numminen, Juha: Minä keski-ikäinen mies. Porvoo 1979

Numminen, Juha: Sinä kypsä nainen. Porvoo 1980

Näre, Sari: Kiimaisen naisen arkkityyppi ja myytti miestenlehdissä. Jungilaisen arkkityyppiteorian ja strukturalistisen myyttianalyysin käyttöyhteyttä etsimässä. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston psykologian laitos, 1986

Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo: Suomalaisen sukupuolielämä. Porvoo 1974

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja: Lähiöravintola. Helsinki 1985

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Avioliiton ensimmäinen vuosi. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 92, 1978

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Koti on naisen maailma, maailma on miehen koti. Research reports 8. University of Tampere: Institutes of Sociology and Social Psychology, 1974

Tolkki-Nikkonen, Mirja: Kun ei odota ei kärsi, kun ei vaadi ei paljon pety. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 191, 1985

Westermarck, Edvard: Avioliiton historia. Porvoo 1932.

Eeva Pyörälä

Paternalismi vai liberalismi?

Helsinkiläisfilosofi Heta Häyry on pohdiskellut mielenkiintoisella tavalla paternalismin olemusta eräässä käsikirjoituksessaan (H. Häyry 1986). Häyryn *paternalismi* voidaan luonnehtia sellaiseksi asenteeksi ja suhtautumistavaksi, jonka mukaan ihmisten omia toivomuksia ei aina pidä kunnioittaa, koska ihmiset eivät aina tiedä, mikä on hyväksi heille. Tämän asenteen pohjalta on löydettävissä se yleinen idea, että ”ihmisen hyvä” (good of man) on

jotakin objektiivisesti annettua ja toisinaan vastakaista ihmisten toivomuksille ja päähänpistoille.

Liberalistinen traditio lähtee siitä, että ihmisten toivomuksia ja sitä, mikä on hyvää heille, ei voida ollenkaan erottaa toisistaan. Mutta liberalistitkin myöntävät, että ihmiset eivät aina tiedä, mikä menettelytapa ja toiminta on heille hyväksi erityisessä tilanteessa. Ilmeinen syy siihen on se, että ihmiset eivät aina tiedä sitä, mikä heidän pitäisi tietää (tiedon puute), eivätkä aina osaa käyttää tietojaan asianmukaisella tavalla. Myös heidän tilanteeseen liittyvä informaationsa voi olla riittämätöntä tai heidän ajatuksenjuoksussaan voi olla jotain vikaa. Heta Häyry on kutsunut tällaista liberalistista ajattelutapaa *heikoksi paternalismiksi*. Sitä ei ehkä voida pitää paternalismina lainkaan, koska sen tarkoituksena on ainoastaan varjella ihmisten todellisia toivomuksia ja haluja (wishes) heidän tilapäisen tietämättömyytensä ja mielensä epävakaisuuden varalta. Siis ainakin joskus on varjeltava ihmisten todellisia toiveita heidän näennäisiltä toivomuksiltaan. Liberalistisen näkemyksen lähtökohta on kuitenkin se, että ihmisten toivomuksia ja haluja ja sitä, mikä on hyvää heille, ei voida erottaa toisistaan. Tämä muistettakoon.

Vahva paternalismi (varsinainen paternalismi) ei pysähdy tähän. Se ilmoittaa, että mitä tahansa ihmisten toivomukset ja halut ovat ja kuinka tahansa informoituja ja perusteellisesti pohdittuja ne näyttävätkin olevan, niin ei ole mitään ehdotonta syytä kunnioittaa niitä, elleivät ne ole ihmisille itselleen hyväksi. Lähtökohta on siis se, että ihmisen hyvä on jotakin objektiivisesti annettua ja toisinaan ihmisten toivomuksille ja haluille vastakaista.

Yhteiskunnallinen paternalismi Suomessa

On aika siirtyä filosofiasta käytäntöön. On kysyttävä, kuka päättää, mikä on ihmisille hyväksi. Kysymys on tärkeä, ellei ihmisten omille toivomuksille anneta suurta arvoa. Vastaus kuuluu: asian tuntijat. Mutta ennen kuin jatkamme tästä, on syytä pohtia suomalaisen yhteiskunnan paternalismia. Pääsihteeri Tapani Sarvanti on vertaillut mielenkiintoisella tavalla Tanskan ja Suomen yhteiskunnallista kontrollitoimintaa (Sarvanti 1984). Sarvanti jakaa yhteiskunnan kontrollitoiminnan *primaarikontrolliin* ja *sekundaarikontrolliin*. Sarvanti toteaa aivan oikein, että jako heijastaa myös erilaista ihmiskuvaa.

Primaarikontrollissa painotetaan ihmisen rationaalisuutta, sisältäpäin ohjautuvuutta sekä kykyä ja oikeutta itsemääräämiseen. Sekundaarikontrollissa vastaavasti ei siinä määrin uskota yksilön tah-

toon ja kykyyn tehdä järkeviä päätöksiä. Tämän katsotaan oikeuttavan yksilön ulkopuolella olevan mahdin (eri asiantuntijat ja vallankäyttäjät) tekemään yksilön puolesta enemmän päätöksiä, jotka on tarkoitettu hänen hyväkseen. Sarvannin mukaan yhteiskuntapolitiikkana primaarikontrolli korostaa koulua ja yleensä opetusministeriön hallinnon alaa, ei niinkään poliisin, oikeuslaitoksen ja sosiaali- ja terveyshallinnon alaa. Primaarikontrollia painottavassa politiikassa uskotaan yksilön kykyyn tehdä rationaalisia valintoja sen jälkeen, kun hän on saanut kasvaa ja kehittyä mahdollisimman vapaasti, mutta viisaasti ohjattuna. Sarvanti kutsuu tällaista ajattelua aivan oikein ”henkiseksi liberalismiksi”, ja se on mielestäni yhdenmukainen alussa esittämäni liberalistisen näkemyksen (heikko paternalismi) kanssa.

Myös sekundaarikontrollia painottava politiikka ja vahva paternalismi ovat yhteneväiset. Sekundaarikontrollissa katsotaan, että yksilö ei kykene rationaalsiin valintoihin ilman voimakasta ohjausta siitä huolimatta, että hänellä olisi suurikin tietomäärä. Sekundaarikontrollissa yksilö vaeltaa maailmassa, jossa hänen käyttäytymistään ohjataan au-ki—kiinni-luukuilla.

Sarvanti kuvaa Tanskaa voimakkaan sosiaali- ja terveydenhuollon maaksi, jossa ihmiskuva on yksilöön luottava, politiikka primaarikontrollipainotteista, poikkeavuuden sieto ja solidaarisuus suurta ja jossa väestön usko käyttäytymisensä järkevyyteen on suuri, samoin tyytyväisyys toteutettavaan kontrollipolitiikkaan (Sarvanti 1984, 57—58). Suomea (ja mahdollisesti muita Pohjoismaita) voitaisiin kuvata (Sarvannin mukaan ”ehkä hiukan kärkeä”) voimakkaan sosiaali- ja terveydenhuollon maaksi, jossa ihmiskuva on pessimistisempi, yksilöön vähemmän luottava, jossa politiikassa painotetaan sekundaarikontrollia ja jossa poikkeavuuden sieto ja solidaarisuus ovat vähäisempiä. Suomessa eivät ihmiset tunne kontrollipolitiikkaa aina omakseen vaan näkevät sen rajoituksia asettavana (”turhia rajoituksia”) ja vastustettavana esivallan toimintana. Sarvannin mukaan sekundaarikontrolliin viittaavat myös maamme muihin Pohjoismaihin verrattuna kohtuuttoman suuret vankiluvut sekä pakkotoimenpiteiden yleisyys sosiaali- ja terveydenhuollossa. Suomi on siis selvästikin vahvan paternalismin maa.

Tilanne on muuttumassa?

Nykyisin on kuitenkin eri aloilla nähtävissä vahvan paternalismin kanssa ristiriidassa olevaa ajattelua. Päihdehuollon piirissä on tullut esiin toimintamenetelmiä, jotka ovat paremminkin liberalistisia

kuin paternalistisia. Esimerkkeinä mainittakoon kognitiiviset terapiat ja haastattelutekniikat. Anja Koski-Jännes toteaa (1985), että kognitiivisen käyttäytymisterapian tavoitteena on auttaa ihmisiä voittamaan ongelmansa paitsi kehittämällä heille uusia toimintavalmiuksia myös muuttamalla heidän destruktiivisia (tuhoavia, vaurioittavia), ongelmakäyttäytymistä ylläpitäviä ajattelutapojaan realistisemmiksi ja myönteisemmiksi itseä ja ympäristöä koskeviksi käsityksiksi, mielikuviksi ja sisäiseksi kommunikaatioksi. Tässä terapeutisessa ajattelussa korostetaan yksilön aktiivisuuden, itsesääntöisyyden ja tietoisille psyykkisille prosesseille perustuvan toiminnan hallinnan lisäämistä erotukseksi käyttäytymisen ulkoista kontrollia korostavista lähestymistavoista.

Samansuuntaista ajattelua edustaa myös William R. Millerin kehittämä ajatus motivoivasta haastattelusta (Miller 1985; Halonen 1985). Tämä ajattelutapa korostaa myös ihmisen kohtelemista vastuuntuntoisena aikuisena, pystyvänä tekemään vastuullisia päätöksiä ja päättämään oikeaan lopputulokseen.

Tällainen ajattelu on sopusoinnussa primaarikontrollin ja liberalistisen näkemyksen kanssa, ei vahvan paternalismin.

Pyytämättä puuttuminen

Kuopion yliopiston vt. professori Simo Kokko pohtii ”pyytämättä puuttumisen” oikeutusta eräässä artikkelissaan (1986) hyvin mielenkiintoisella tavalla. Kysymys on siitä, onko terveydenhuollossa asiakkaalla oikeus tulla palvelusten piiriin itse määrittelemissään merkeissä ja myös pysyttäytyä loppuun asti näissä merkeissä? Kokko toteaa, että ”tilanteeseen, jossa lääkäri tai terveydenhoitaja tapaa ihmisen, onkin yllättäen monia mukaan lyöttäytyviä osapuolia ja intressejä” (Kokko 1986, 24). Esimerkkinä Kokko mainitsee suunnitelmat ongelmajuomisen ottamisesta virallisen seulonnan kohteeksi. Kyse olisi tässä nimenomaan pyytämättä puuttumisesta. Kokko toteaa oivallisesti (Kokko 1986, 26): ”Kaikessa elämäntapaan terveysvaarana tai yleensäkin riskitekijänä puuttuvaan toimintaan sisältyy vaara; vaara siitä, että näin ammatillainen ja tietämätön, väärin elävä, maallikko pelaavat toisensa aivan eri kentille. Nämä kaksi eivät enää olekaan saman elämisen kohtalon alaisia, vaan toinen on opettaja ja auktoriteetti, joka saa huoletta liikkua asiantuntijan roolissa ammattikysymyksistä elämän arvoihin ja takaisin. Terveyskysymykset ja perimmäiset arvot saavat rauhassa sekoittua keskenään.”

Pyytämättä puuttuminen sopii hyvin yhteen vah-

van paternalismin kanssa. Asiantuntijat tietävät, mikä sinulle on parhaaksi. Jos omat toivomuksesi ja halusi ovat ristiriidassa asiantuntijoiden esittämän ”objektiivisen” ihmisen hyvän kanssa, niin ne voidaan unohtaa tietämättömyytenä tai irrationalismina.

Kysymys on arvoista

Filosofisesti ajatus objektiivisesta annetusta ”ihmisen hyvästä” on kestävä. Arvoja ei voida johtaa tosiasioista. David Humen ”giljotiini” pätee yhä: Siitä, miten asiat ovat, ei voi loogisesti päätellä sitä, miten niiden pitäisi olla. Tupakointi on vaarallista, mutta siitä ei loogisesti seuraa, että tupakointi on ”pahaa” ja ”väärin”. Terveiden ja pitkän elämän arvostaminen on arvovalinta, ja ihmisen tietoinen piittaamattomuus näistä arvoista on samanarvoinen tietoinen valinta. Akateemikko Georg Henrik von Wright toteaa, että arvosubjektivismin (= ei ole olemassa yleispäteviä, objektiivisia mittapuita hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä) ytimenä on totuus, jota älyllisen rehellisyyden nimissä ei voida kiistää: arvostukset ja sen johdosta tavoitteet eivät kerta kaikkiaan ole objektiivisesti oikeita tai vääriä samalla tavalla kuin mielipiteet tieteellisistä tai muista ”asiakysymyksistä” (von Wright 1981). Voidaan puhua ainoastaan arvojen pätevydestä suhteessa johonkin arvojärjestelmään. Sen sijaan on normaalin kielenkäytön mukaista puhua arvojen ja tavoitteiden järkevyydestä ja hyödyllisyydestä seurausten kannalta. Tämä ei kuitenkaan tee niistä objektiivisesti päteviä (Lapintie 1984, 118).

Näin auktoriteetti *ei saa* ”huolettua liikkuva asian-tuntijan roolissa ammattikysymyksistä elämän arvoihin ja takaisin”. On oikeutettua puolustaa terveyttä (terveyden arvoa) ja terveitä elämäntapoja vetoamalla järkevyyteen ja hyödyllisyyteen, mutta loikkaus faktatiedosta arvoihin ei ole oikeutettua. Ei siis ole olemassa mitään objektiivista ”ihmisen hyvää”, johon ns. asiantuntijat voisivat vedota. Mikä on ”ihmisen hyvä”, on aina arvovalinta, se ei koskaan voi olla objektiivisesti oikea tai väärä.

Raittiustyö ja paternalismi

Olen jättänyt raittiustyön käsittelyn viimeiseksi, se kun sattuu olemaan vahvan paternalismin linnoitus. Rahti-liikkeen toimenpide-esityksissä on korostunut sekundaarikontrolli: yksilön kykyä rationaaliin valintoihin ei arvosteta, poikkeavuutta siedetään huonosti, ”luukku kiinni” -ohjailua on suosittu. Keskiolut pois kaupoista, viinakortti uudelleen käyttöön, lisää hintaa, vähemmän palve-

luja jne. Tämä on tyyppillistä paternalistista ajattelua. Kaikkein karmivimmin tämä tulee esille erilaisissa raittius-, sosiaali-, terveys- ja poliisitoimen yhteisissä koulutustilaisuuksissa. Näissä ns. asiantuntijat kokoontuvat miettimään uusia mahdollisuuksia kontrolloida ihmisten elämää, kehittämään uusia urkintamenetelmiä (esim. perhepäivähoitajat koulutetaan tarkkailemaan kodin alkoholin käyttöä) ja kaikessa tässä lähdetään jostakin objektiivisesta annetusta ”ihmisen hyvästä”, joka on asiantuntijoiden hallussa ja käytössä. Kansalaisia tarkkaillaan ylhäältäpäin.

Myös lähinnä raittiusjärjestöjen valistusaineistoa riivaa sama ongelma: asennekasvatus lähtee annettuun ”oikeista” arvoista ja tavoitteista. Yksilölle itselleen ei jätetä mitään harkintavaltaa. Aineisto ei ole millään tavalla problemaattista: se ei lähde siitä, että ”yksilö kykenee valitsemaan terveimmän polun” riittävän tuen avulla. Päinvastoin valmiit totuudet esitetään vain hyväksyttäväksi, ja niiden vastainen käyttäytyminen on ”pahaa” ja ”väärin”.

Täytyy vain toivoa, että uudet tuulet tarttuisivat myös raittiustyöhön. Esimerkiksi sitä ajattelua, joka nyt on esillä päihdehuollon piirissä (ja myös Alkon piirissä, ks. esim. Hentilä 1985, 285), voitaisiin soveltaa raittiustyössä ja valistusaineistossa.

Lääkintäetiikkien mukaan lääketieteen ytimenä on ihmisen autonomian ja oikeuksien kunnioittaminen ja etiikan keskipisteessä on kysymys ihmisen perusoikeuksien vaalimisesta ja toteuttamisesta (Achté & al. 1982, 15, 24, 41). Eikö tämä sama lähtökohta voisi olla myös sosiaalityön ja rahtiustyön ytimenä? Ihmisellä on joissakin rajoissa oikeus vapaaseen päätöksentekoon omissa asioissaan. Eikö ihmisten ohjaus ja valistus voisi kunnioittaa tätä lähtökohtaa eikä rakentaa niin paljon sekundaarikontrollin varaan? Erityisen tuomitavaa on arvovalintojen esittäminen objektiivisesti annettuina, lähes totuuteen rinnastettavina. Ihmisten valintoihin puuttuminen on — joissakin rajoissa — väärin, sillä se loukkaa heidän ihmisoikeuksiaan ja ihmisarvoaan (M. Häyry 1986, 163). Luonnollisesti ihmisen valinnat eivät saa loukata toisten oikeuksia tai vahingoittaa heitä. Mutta entä jos ihminen tietoisena valintanaan vahingoittaa itseään, esim. terveyttään? Eikö ihminen itse ota vastuun siitä? Toisaalta tiedetään, että ihmisten valinnat eivät aina ole tietoisia eivätkä ihmiset aina osaa käyttää tietoja asianmukaisella tavalla. Oman vastuun liiallinen korostaminen voi myös johtaa epäeettisiin seurauksiin (esim. terveyspalvelujen ulkopuolelle jääminen). Näin heikko paternalismi on kaikkein puolustettavin näkemys.

- Achté, Kalle & al.: Lääkintäetiikka. Helsinki 1982
- Halonen, Ilkka: Motivoiva haastattelu. Tiimi 1985: 4,4—11
- Hentilä, Jorma: Ihmisen holhoamisesta elämän hallintaan. Alkoholipoliittika 50 (1985): 6, 285
- Häyry, Heta: Voluntary euthanasia and medical paternalism. Esitelmäkäsikirjoitus Reykjavikissa pidetystä oikeus- ja yhteiskuntafilosofisesta kongressista 1986
- Häyry, Matti: Abortti, ihmisoikeudet ja ihmisarvo. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 23 (1986): 158—165
- Kokko, Simo: Pyytämättä puuttuminen. Tiimi 1986: 1, 24—26
- Koski-Jännes, Anja: Alkoholiongelmien hoito kognitiivisen käyttäytymisterapian avulla. Seloste 172/1985. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1985
- Lapintie, Kimmo: Arvojen sekamelska. Kanava 1984: 2, 118
- Miller, William R.: Motivoiva haastattelu ongelmajuojien hoidossa. Päihdehuollon koulutusaineistosarja nro 1. Järvenpää: Järvenpään sosiaalisairaala, 1985
- Sarvanti, Tapani: Havaintoja alkoholi- ja huumausainekysymyksestä Tanskassa. Julkaisuja 15/1984. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosasto, 1984
- Wright, Georg H. von: Humanismi elämänasenteena. Helsinki 1981.

Kari Saari

Suuntana yhteisraittius?

Matti Piispan ja Tapio Kirsin mainio, piakkoin ilmestynvä, lehdistökirjoittelun erittelyyn nojautuva tutkimus nykyisen raittiustyön muodoista ja merkityksistä virittää pohdintaa tästä paljon pohditusta aiheesta.

Raittiusaatteen ja raittiin elämäntavan yhdistäminen nyky-yhteiskunnan tarjoamiin elämisen ehtoihin ei ole helppoa. Siitä kaikki ovat yhtä mieltä. Yksi järkevä etenemistapa tässä asiassa on ollut korostaa periaatteellisen raittiuden asemesta tilanneraittiutta: alkoholinkäyttö ei sovi yhteen työn, liikenteen tai raskauden kanssa, tupakoinnista on monesti riesaa toisille ihmisille. Mutta raittiustyön nykyisissä muodoissa ilmenee toinenkin yleinen, monin eri tavoin toteutuva pyrkimys. Raittiusliike haluaa tarjota ihmisille erilaisia yhdesäolovaihtoehtoja ja porukan päätöksiä. Ammattiyhdistysliike pyrkii rakentamaan elämäntapakampanjaansa työpaikkaryhmien varaan. Läänit, kunnat ja jopa eräät teollisuuslaitokset järjestävät toimintapiirissään raittiin kuukauden kampanjoita. Tunnettu televisiokampanja ”Terveyden avaimet”

pyrkii vahvistamaan sanomaansa käyttämällä studioryhmää, jonka jäseniin katsojan toivottiin samastuvan, ja kehotti katsojia seuraamaan kurssia yhdessä perheen kanssa tai muuten ryhmissä. Kaikissa näissä esimerkeissä on kysymys toiminnan ryhmä- tai yhteisöluonteen korostamisesta, lyhyesti: yhteisraittiuudesta.

Ehkäpä tätä suuntausta voisi vahvistaa ja kehittää? Mikä tahansa seura, yhdistys, työpaikka, osasto, liitto tai muu kuppikunta voisi oman toimintansa piirissä, omien ratkaisujensa nojalla tehdä jäseniään sitovia, raittiutta edistäviä päätöksiä. Suppeampia tai laajempia, tiukempia tai väljempää, ihan sen mukaan mihin asian yhteinen pohdinta ja päätöksenteko luo edellytykset: savutomia kokouksia, illanistujaisia ilman alkoholia, kaikki mukaan kuukauden mittaiseen juomalakkoon jne. Ehkä tällaisille ratkaisuille kannattaisi myös antaa julkista tunnustusta. Olisikohan tässä maassa instanssia, joka voisi ottaa asiakseen vahvistaa vähimmäisvaatimukset sille, että yhteisö voi pitää itseään raittiina yhteisönä ja liittää nimensä perään velvoitteeksi vaikkapa tunnuksen ”R”. Siis esimerkiksi Vihdin urheilukalastajat ry. (R)? Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö ry. (R)?

Tämänsuuntaiset toimet ainakin terävöittäisivät raittiutta koskevaa pohdintaa. Ne auttaisivat meitä selvittämään, mitä se raitis elämäntapa oikein on, miksi ja miten siihen kannattaisi pyrkiä. Näin vältyttäisiin myös eräiltä nykyisen raittiustyön rasitteilta. Ei olisi tarpeen nostaa yhtä vahvasti esiin yksilökohtaisia terveyden, kauneuden ja suorituskyvyn arvoja samalla väistämättä painaen alas niitä, jotka eivät näihin arvoihin yllä. Raadollisemminkin meistä kelpaisivat mukaan omien ryhmiensä ja yhteisöjensä piirissä. Näissä ratkaisuissa peliin tulisivat mukaan olemassa olevat kyvyt ja valmiudet yhteiseen toimintaan ja parempaan elämiseen, tämä kansalaisyhteiskunnan kenttä, joka jää valtiollisen, koko yhteiskuntaa koskevan sääntelyn ja yksityisten ihmisten erillispyrkimysten väliin. Edelliset toisinaan tuntuvat epämuikavilta, jälkimmäiset turhan haparoivilta. Muita vaihtoehtoja on, eikä niiden tarvitse olla uskonnollisia.

Sitä paitsi ei tarvittaisi erillisiä organisaatioita vain raittiutta varten. Tämän maan kehitykseen ne ovat aikanaan tuoneet merkittävän panoksen. Nyky-yhteiskunnassa ne eivät ole onnistuneet löytämään itselleen kovin paljon järkevää tekemistä, vaikka pinnistelevätkin. Ne ovat historian jäänne. Järjestäytyneelle, valtiollistuneelle ja asemiinsa linnoittautuneelle raittiusliikkeelle tämä on katkera pala. Silti voi toivoa, että tahtoa tosiasioiden tunnustamiseen ja voimien uuteen suuntaamiseen olisi.

Juha Partanen